PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 08 / KIVONATOS JEGYZET

Mitől ismétlünk meg egy cselekvést?

Operáns kondicionálás és neobehaviorizmus | 3 oldalas vizsgajegyzet

Nagy kérdés: hogyan alakítja a viselkedést a következménye, az aktuális motiváció és a környezetről megszerzett tudás?

Történeti hely: a behaviorizmus több irányba fejlődik

Az 1930-1950-es években a tanulás objektív vizsgálata megmarad, de az egyszerű inger-válasz leírást eltérően bővítik. **Skinner** Thorndike hatástörvényére épít; **Hull és Tolman** közbülső változókat is alkalmaz. A neobehaviorizmus nem egységes elmélet; Skinner radikális behaviorizmusa külön megközelítés.

KÉPVISELŐ	MAGYARÁZATI SÚLYPONT
B. F. Skinner	**Operáns tanulás:** a viselkedés és következményeinek funkcionális kapcsolata; megerősítési feltételek.
Clark L. Hull	**Hipotetikus-deduktív elmélet:** tanult szokás, drive, matematikai jóslatok; megerősítés és szükségletcsökkenés.
Edward C. Tolman	**Célirányos behaviorizmus:** elvárások, kognitív térkép; a tanulás és a teljesítmény megkülönböztetése.

Skinner: helyzet → viselkedés → következmény

Háromtagú kontingencia: a diszkriminatív inger jelzi, mikor járhat a válasz megerősítéssel; nem egyszerűen reflexként váltja ki azt. A következmény a későbbi válasz valószínűségét alakítja. **Operáns kamra:** karlenyomás vagy korongcsípés után, meghatározott feltételekkel táplálék; mérhető a válaszok gyakorisága és időbeli mintázata (Skinner, 1938, 1953).

KÖVETKEZMÉNY	VISELKEDÉS GYAKORIBB	VISELKEDÉS RITKÁBB
Hozzáadás (+)	Pozitív megerősítés: elismerés után gyakoribb a feladat bemutatása.	Pozitív büntetés: hozzáadott kellemetlen következmény után ritkul a válasz.
Elvétel (-)	Negatív megerősítés: a zavaró hang megszűnése fenntartja az elnémító gombnyomást.	Negatív büntetés: pontvesztés után ritkul a szabálytalan játéklépés.

A besorolás feltétele a tényleges későbbi hatás. A jutalomnak szánt dicséret nem biztos, hogy megerősítő. A + és - hozzáadást és elvételt jelent, nem erkölcsi minősítést. A példák szemléltetések, nem nevelési ajánlások (Spielman et al., 2020).

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 08 / KIVONATOS JEGYZET

Következmények rendszere, motiváció és rejtett tudás

A három megközelítés eltérő kérdésekre ad választ

Megerősítési tervek: mikor jár megerősítés?

TERV	SZABÁLY	GYAKORI LABORMINTÁZAT
FR / rögzített arány	Állandó számú válasz után; például minden 5. karlenyomás.	Magas ráta, megerősítés utáni szünet.
VR / változó arány	Változó számú válasz után, megadott átlag körül.	Magas, viszonylag egyenletes ráta.
FI / rögzített időköz	Állandó időköz letelte utáni első válaszra.	Szünet után fokozódó válaszadás.
VI / változó időköz	Változó időköz letelte utáni első válaszra.	Viszonylag egyenletes, mérsékeltebb ráta.

Ferster és Skinner (1957): galambok korongcsípése, szabályozott táplálékadás; válaszgyakoriság és szünetek rögzítése. A terv változtatásával eltérő mintázatok jelentek meg. Nem minden helyzetben kötelezően fellépő emberi minták. **Folyamatos:** minden célválasz megerősítést kap. **Részleges:** csak egy részük; gyakran nagyobb kioltási ellenállással jár.

Formálás (shaping): a célviselkedéshez egyre közelebbi közelítések differenciális megerősítése. **Kioltás:** a korábban megerősített válasz már nem hozza a megerősítést; általában gyengül. Ez nem büntetés, és nem biztos emlékezeti törlés.

Hull: drive és közbülső változók

Drive (D): szükségleti állapothoz kötött hajtóerő; például éhség. **Szokáserősség (H):** a korábbi tanulás hatása. Egyszerűsített történeti alapkapcsolat: **reakciópotenciál (E) = H × D**; nem Hull teljes modellje, és nem általános mai viselkedéstörvény. Az elsődleges megerősítést szükségletcsökkenéssel magyarázta. **Közbülső változó:** a megfigyelhető feltételek és a válasz közti elméleti mennyiség; a drive-hoz például a táplálékmegvonás időtartamát kapcsolták. A modellből kísérletileg tesztelhető előrejelzéseket vezetett le (Hull, 1943).

Tolman: látens tanulás és kognitív térkép

Eljárás: Tolman és Honzik (1930) útvesztőkísérletében volt végig jutalmazott, végig jutalom nélküli és a 11. naptól táplálékot kapó csoport. **Mérés:** többek között hibás befordulások. **Eredmény:** a késleltetetten jutalmazott csoport hibái gyorsan csökkentek a jutalom megjelenése után. **Következtetés:** korábban is történhetett tanulás, amely a teljesítményben később mutatkozott meg. **Kognitív térkép:** a környezet viszonyainak belső reprezentációja; nem közvetlenül megfigyelt agyi térkép (Tolman, 1948-as beszámolója alapján).

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 08 / KIVONATOS JEGYZET

Örökség és vizsgapontok

A tudás, a motiváció és a megfigyelt viselkedés nem ugyanaz

Hétköznapi példa: utasként megismered az egyetem környékét, később egyedül is odatalálsz. A tudás elsajátítása és bemutatása időben elválhat. Szemléltetés, nem a látens tanulás önmagában bizonyító tesztje.

Mai hozzájárulás: Skinner → kísérleti és alkalmazott viselkedéselemzés, viselkedésformálás; Hull → formalizált, cáfolható tanulás- és motivációs modellek; Tolman → a reprezentációk és a kognitív pszichológia felé mutató kérdések. A modern kutatás nem változatlanul veszi át a történeti rendszereket.

Korlátok: az állati labormintázatok emberre alkalmazása külön vizsgálatot igényel; a nyelv, szabályok és társas helyzetek is alakítanak. Hull drive-csökkentése önmagában szűk keret a kíváncsiság magyarázatára. A látens tanulás nem bizonyítja, hogy semmilyen motiváció vagy következmény nem számít; a klasszikus adatok értelmezéséről vita folyt. Skinner nem tagadta a gondolatok és érzések létezését (Jensen, 2006).

Négy tengely: általános: tanulás és motiváció; személyiség: tanult viselkedési minták; fejlődés: készségek fokozatos kialakulása; szociál: társas következmények. **Térkép:** 07 → 08 → 09 (szociális tanulás); Tolman ↔ 20 (kognitív fordulat); Hull ↔ 25 (motiváció); Skinner ↔ 29 (viselkedéses terápiás alapok). Ezek kapcsolódások, nem egyetlen leszármazási sor.

Ne keverd össze!

Negatív megerősítés ≠ büntetés. Jutalmazási szándék ≠ bizonyított megerősítő hatás. Arányterv: válaszszám; időközi terv: idő letelte **utáni válasz**. Kioltás ≠ büntetés. Látens tanulás ≠ tapasztalat nélküli tudás. Kognitív térkép ≠ szó szerinti belső kép. Skinner, Hull és Tolman nem ugyanazt az elméletet képviseli.

Vizsgán 30 másodpercben

Skinner az operáns viselkedés következmények általi változását kutatta. A megerősítés növeli, a büntetés csökkenti a válasz későbbi valószínűségét; a pozitív és negatív hozzáadást és elvételt jelent. A megerősítési tervek válaszszámra vagy időközre épülnek. Hull a drive és a szokás kapcsolatát modellezte. Tolman a látens tanulással elkülönítette a tanulást a teljesítménytől, és kognitív térképekkel magyarázta a tájékozódást.

Szakirodalom

Ferster, C. B., & Skinner, B. F. (1957). *Schedules of reinforcement*. Appleton-Century-Crofts. B. F. Skinner Foundation: kiadói oldal

Hull, C. L. (1943). *Principles of behavior: An introduction to behavior theory*. D. Appleton-Century. A történeti alapmű bibliográfiai rekordja

Jensen, R. (2006). Behaviorism, latent learning, and cognitive maps: Needed revisions in introductory psychology textbooks. *The Behavior Analyst, 29*(2), 187-209. Teljes tanulmány

Skinner, B. F. (1938). *The behavior of organisms: An experimental analysis*. Appleton-Century. B. F. Skinner Foundation: újrakiadás

Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. Macmillan. Teljes mű: különösen V-VII. és XI-XII. fejezet

Spielman, R. M., Jenkins, W. J., & Lovett, M. D. (2020). *Psychology 2e*. OpenStax. 6.3. fejezet: operáns kondicionálás

Tolman, E. C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review, 55*(4), 189-208. York University: eredeti tanulmány